

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

**МАТЕРІАЛИ
IV Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(5 листопада 2024 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
IV Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 4
5 листопада 2024 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2024 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів IV Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (5 листопада 2024 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2024. Вип. IV. 301 с.

Організаційний комітет:

Богущ А. М.	— дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
Бабчук О. Г.	— кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
Кавиліна Г. К.	— кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
Булгакова О.Ю.	— доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
Левицька М.І.	— методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

Технічне редагування матеріалів збірника — О.І. Кисельова.

<i>Пахмурна В.</i> Вплив стилю сімейного виховання на формування особистості дитини.....	262
<i>Пруднікова І.</i> Психологічні особливості нарцисизму особистості.....	266
<i>Сторож В. В., Жембровська О. В.</i> Психосоціальна адаптація дітей дошкільного віку з підвищеним рівнем тривожності: теоретичний та емпіричний аналіз.....	273
<i>Руппо Ф.</i> Статева та гендерна ідентичність дитини дошкільного віку.....	279
<i>Babchuk O.</i> Emotional stability as a factor in pedagogical activities.....	285
<i>Arsene I.</i> Corelația dintre calitatea vieții școlare și problema bullying-ul (elevi) în învățământul de cultură generală.....	292

СТАТЕВА ТА ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Магістрантка Ф. Руппо

Багато зарубіжних і вітчизняних учених розглядають процес статевого виховання та освіти дітей та підлітків як актуальну проблему сучасного суспільства. У педагогів і батьків викликають на сполох часткова втрата істинно маскулінних якостей у хлопчиків і фемінінних у дівчаток. Проблема статевого виховання дітей та формування особистості майбутніх чоловіків та жінок з досить розвиненим розумінням специфічних соціальних функцій, обумовлених саме статевою приналежністю, активно обговорювалася педагогами початку ХХ століття. Сучасне навчання і виховання, незважаючи на школи, дитячі садки, класи, групи роздільної освіти, що з'являються, за великим рахунком залишається «безстатевим». У науці є дослідження, присвячені проблемам гендерної психології та педагогіки, проте їх результати не «доходять» до практичних працівників освіти та батьків, які починають розуміти необхідність реалізації гендерного підходу у вихованні дитини, але часто не знають і не вміють це зробити.

Важливим завданням, що стоїть перед сучасними батьками та педагогами є пошук способів такої взаємодії з хлопчиками чи дівчатками, які сприяли б позитивному та адекватному становленню їхньої статевої ідентичності, тобто. розвитку таких властивостей, якостей, особливостей поведінки, які адекватні статі та відповідним статевим ролям, закріпленим у суспільстві.

Ідентичність – це психічна складова самосвідомості, яка формується в світі людини. З процесуальної точки зору ідентичність – це самовизначення людини по відношенню до себе з певною соціальною групою. З ефективної точки зору ідентичність – це частина «Я-концепції» особистості, яка формується з приналежності до соціальної групи [1].

Статева ідентичність – одна з базових характеристик людини, яка формується у процесі соціалізації дитини, основним психологічним механізмом якої є статева ідентифікація. Під статевою ідентичністю розуміють переживання та усвідомлення людиною своєї статевої приналежності, фізіологічної, психологічної та соціальних особливостей своєї статі; аспект особистісної ідентичності [3]. Статева ідентичність визначає освоєння статевої ролі, впливає всі поведінка та розвитку особистості.

У вітчизняній психології опубліковані дослідження, спрямовані на вивчення формування статеворольової ідентичності на різних етапах онтогенезу, здійснюється аналіз сучасних підходів до проблеми впливу статеворольових якостей особистості на процеси адаптації та саморегуляції (Ю. Альошина, О. Бабчук, В. Венгеловська, Н. Дворянчиков, С. Єніколов, Є.Льїн, І. Кон, С. Пантілєєв, В. Каган, І. Клеціна, Т. Рєпіна та ін). У зарубіжній психології проблемою статеворольової ідентичності в різні роки займалися Д. Батон, Е. Берн, Г. Зіммель, О. Вейнінгер, У. Ліппман, Ш. Берн та ін.

Статева ідентифікація – це складний біосоціальний процес, який поєднує в собі біологічний розвиток дитини як хлопчика чи дівчинки, засвоєння норм, способів, еталонів статеворольової поведінки та розвиток самосвідомості та самоприйняття дитиною себе як дівчинки чи хлопчика. Статева ідентичність ґрунтується на соматичних ознаках (образ тіла), на поведінкових та характерологічних властивостях, що оцінюються за ступенем їхньої відповідності або невідповідності нормативному стереотипу маскулінності чи фемінінності [5].

Процес статевої ідентифікації найбільш інтенсивно протікає на ранніх стадіях онтогенетичного розвитку дитини. У дитячому віці відбувається активний процес статевої, статево-вікової та статеворольової ідентифікації. Як зазначає І. С. Кон, до кінця не ясно, за якими ознаками діти визначають свою та чужу статеву приналежність. Усвідомлення ди-

тиною своєї статевої ідентичності передбачає певне ставлення до неї. По-перше, це полоролева орієнтація, уявлення індивіда у тому, наскільки його якості відповідають очікуванням і вимогам чоловічої чи жіночої ролі. По-друге, це статеворольові переваги, тобто, які функції та соціальні ролі індивід воліє виконувати в суспільстві.

С. Томпсон виділяє в ранньому розвитку статевої ролі три етапи:

- 1) дитина дізнається, що існує дві статі.
- 2) він включає себе в одну з цих категорій.
- 3) на основі самовизначення він керує своєю поведінкою, обираючи і віддаючи перевагу новим формам поведінки.

Три етапи виділяють й інші автори, щоправда, їх зміст розходиться з етапами, виділеними С. Томпсоном: дитина спочатку засвоює статеву ідентичність, потім переконується в незворотності статі в часі, і нарешті у неї виникає розуміння того, що стать є константною характеристикою людини.

Первинна статева ідентичність складається вже до півтора року. З віком обсяг та зміст цієї ідентичності змінюються, причому це часто пов'язано з розумовим та соціальним розвитком дитини. Дворічна дитина знає свою стать, але ще не вміє обґрунтувати цю атрибуцію. Образ Я-дівчинка та Я-хлопчик, в основному, складається у дітей вже до двох-трьох років. Але дослідження показують, що в умовах вибору адекватної статі дитини картинки з ряду зображень дітей і дорослих різної статі деякі діти молодшого віку ще припускаються помилок. Можна припустити, що у молодшому віці уявлення про свій статевий образ сформовані недостатньо повно та чітко.

Знання власної статевої приналежності (вірніше, переконаність у певному характері цієї приналежності) розвивається повною мірою до трьох років, у процесі того, як дитина усвідомлює своє Я. Важливу роль при цьому грає навчання, тому що мати та інші люди у зверненні до дитини постійно наголошують «ти – хлопчик» або «ти – дівчинка». Однак це не просто знання, а й переконання і формується воно на підс-

таві аналізу ознак своєї статевої приналежності, не будучи просто запам'ятовуванням [3].

У 3-4 роки дитина вже усвідомлено розрізняє стать оточуючих людей, але часто асоціює її з суто зовнішніми ознаками (наприклад, з одягом) і допускає принципову оборотність, можливість зміни статі. У цьому віці статевая приналежність асоціюється у дітей з певними соматичними (образ тіла, включаючи геніталії) і поведінковими властивостями, але значення, що їм приписується, і співвідношення таких ознак можуть бути різними.

Середній дошкільний вік (4-5 років) характеризується більшою чіткістю у визначенні статевого образу. Старший дошкільний вік – це вік, коли діти безпомилково визначають свою стать. Вони можуть докладно розповісти про відмітні ознаки хлопчиків та дівчаток: «Дівчата носять сукні, кіски, шпильки, у них кучері, а хлопчики – штани, вони грають у машинки, пістолети і у них коротке волосся».

У 6-7 років дитина остаточно усвідомлює незворотність статевої приналежності, причому це збігається з бурхливим зусиллям статевої диференціювання поведінки та установок; хлопчики та дівчатка з власної ініціативи вибирають різні ігри та партнерів у них, виявляють різні інтереси, стиль поведінки; така стихійна статева сегрегація (одностатеві компанії) сприяє кристалізації та усвідомленню статевих відмінностей. Тобто в цьому віці дитина «приміряє» на себе «чоловічі» та «жіночі» форми поведінки. Наприклад, дівчинка вбирається у мамині туфлі й сукні, а хлопчик може активно «допомагати» батьку щось майструвати/ремонтувати інструментами. Зазвичай батьки заохочують, підтримують такі способи поведінки дитини, які відповідають її біологічній статі – так і формується гендерна ідентичність [4].

Гендерна ідентичність – одна з базових характеристик особистості. Вона формується внаслідок психологічної інтепріоризації чоловічих чи жіночих рис, у процесі взаємодії Я та інших, у ході соціалізації [1].

Процес гендерної ідентифікації протікає в дошкільному віці, включаючи три аспекти: когнітивний – дитина починає відносити себе до однієї з двох статей, набуває уявлення і змісту типової рольової поведінки; емоційний – статеві переваги, інтереси, ціннісні орієнтації, реакцію оцінку, прояв емоцій, що з формуванням характеристик маскулінності і фемінності; поведінковий – засвоєння типової для статі моделі поведінки. Вік та статева приналежність, найважливіші індивідуальні особливості людини [2].

Успішність гендерної ідентифікації залежить від компетентності та престижності батька тієї чи іншої статі в уявленні дітей, а також від наявності в сім'ї ідентичної до їхньої статі прабатьківської сім'ї (дідуся для хлопчиків і бабусі для дівчаток).

Ідентифікація з матір'ю у дівчаток має низку особливостей: більший віковий період; більша інтенсивність процесу ідентифікації, тобто дівчатка частіше обирають роль матері, ніж хлопчики роль батька; більша значущість для ідентифікації теплих емоційних та довірчих стосунків з матір'ю; більша залежність ідентифікації від стосунків між батьками (конфлікти негативно позначаються на ідентифікації); менший вплив на дівчаток сестри, ніж брата на ідентифікацію хлопчика [5].

Серед чинників, що перешкоджають ідентифікації, називають більший час контакту матері з дитиною, ніж батька, через що батько виступає для дитини менш привабливим об'єктом, унаслідок цього первинною виявляється ідентифікація з матір'ю, тобто фемінінна. У подальшому своєму розвитку на хлопчика чекає важке завдання: змінити первинну жіночу ідентифікацію на чоловічу. Однак більшість тих, з ким дитина стикається в процесі свого виховання, – знову жінки (вихователі дитячого садка, лікарі, вчителі). Тому хлопчики набагато менше знають про поведінку, що відповідає чоловічій статевій ролі, ніж жіночій. Це призводить до того, що хлопчик змушений будувати свою статеву ідентичність переважно на негативній основі: не бути схожим на дівчаток,

не брати участь у жіночих видах діяльності [4].

По-друге, однолітки. До трьох років у більшості дитячих ігор позначається вплив гендерних стереотипів – хлопчики віддають перевагу кубикам і вантажівкам, а дівчатка більше люблять посуд і ляльки – і маленькі діти критично ставляться до однолітків, зайнятих іграми, характерними для протилежної статі. Це особливо вірно для хлопчиків, які люблять грати з іграшками для дівчаток або грати в дівочі ігри. Хлопчик із лялькою або дівчинка з вантажівкою викличуть глузування однолітків, їх не помічатимуть, але з хлопчика сміятимуться і зневажатимуть його сильніше, ніж дівчинку. Щойно діти засвоїли правила, характерні для їхніх гендерних ролей, вони часто суворо карають однолітків, які порушують ці правила [6].

По-третє, телебачення, яке часто транслює стереотипні зображення чоловіків і жінок. Жінки на телеекрані часто з'являються в романтичних, подружніх або сімейних ролях: вони зображуються емоційними, пасивними, слабкими. Чоловіки частіше грають роль лідерів або зображуються на роботі: вони раціональні, активні та сильні.

Таким чином, формування позитивної статевої та гендерної ідентичності у дітей неможливе без спільної роботи дошкільного закладу та сім'ї. Батьки хоч і вважають важливим здійснення диференційованого підходу до дітей різної статі у виховно-освітньому процесі, не мають достатнього рівня необхідних знань з цього питання, не володіють методами та прийомами індивідуального підходу до сина чи дочки. А також знання щодо психологічних особливостей дітей дошкільного віку дозволить педагогам та батькам виробити адекватні підходи та прийоми з виховання дітей, не порушуючи, а лише супроводжуючи, підтримуючи та сприяючи процесу формування позитивної статевої та гендерної ідентичності дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабчук О.Г., Венгеловська В.П. Гендерна ідентичність особистості. *The 7th International scientific and practical*

conference «Innovative areas of solving problems of science and practice» (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. International Science Group. 2022. P. 539-549.

2. Вовк Л. Специфіка становлення гендерної ідентичності дошкільників. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*, 2018. Том 18, № 18, С. 58-66.

3. Глушенко К., Козинець О. Особливості формування статево-гендерної ідентичності у дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Вип.1. Бердянськ : БДПУ, 2021. 402 с.

4. Кікінежді О.М., Говорун Т.В., Міщенко О.О. Гендерне виховання дошкільнят: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2011. 192 с.

5. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. Київ, 2014. 136 с.

6. Товкач І.Є. Гендерне виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2012. № 3. С. 8-11.

EMOTIONAL STABILITY AS A FACTOR IN PEDAGOGICAL ACTIVITIES

C.P.S., Associate Professor O. Babchuk

The problem of emotional stability has attracted the attention of researchers for decades. However, in recent years this topic has become especially relevant due to the strengthening of old factors and the emergence of new ones: this includes the acceleration of the pace of life, a significant increase in the intensity of mental work, an explosion of information, urbanization, aggravated environmental problems, an increase in the number of natural disasters, etc.